

Majzik Vivien¹

Az iszlám jog. Családjog, nők helyzete

1. Bevezetés

Az iszlám, olyan szabályrendszer, amely a muszlim ember életének minden vonatkozását alakítani, formálni kívánja. Ez alapján is, az a következtetés vonható le, hogy az iszlám jog és a vallás egymástól nem különállóak, mivel csak egyetlen iszlám létezik.² „Az igazi vallás Allah szemében az iszlám...” (Korán, 3:19)³ Ezen témán belül, a családjogot mutatom be és az ebből következtethető női jogokat. Még mielőtt ezek részletes tárgyalásába bocsátkoznék, maga az iszlám jog történetébe és az egyetemes történelem során fontos népek, törzsek kisebb bemutatására bocsátkozok, akik e jogokat gyakorolták.

2. Iszlám történelem

Az iszlám, nem egy népre, népcsoportra vagy egy meghatározott területre korlátozódik, hanem az egész világot átfogó vallásról van szó.⁴ Az iszlám jog megismerésének elengedhetetlen része, az eredet és annak történetének ismerete. Az iszlám, az Arab-félsziget belsejében, a jól ismert Mekka és Medina területén született a 7. század közepén, amelyet Mohamed proféta isteni kinyilatkoztatásokra szervezett meg. Ez a hit forma Kelet-Nyugat- és Észak-Afrikában gyorsan meghonosodott.⁵ A 7. században kezdődött az iszlám, és azt képviselő népek gyors felemelkedése, amely a kora újkorig is elhúzódott.⁶ Ezek részletes tárgyalásába nem mélyülnék el, mivel az egy külön publikáció témáját képezné.

Az Omajjád-dinasztia (661–750) került hatalomra, és ez alatt teljesedett ki az iszlám birodalom. Keleten eljutottak Indiáig, nyugaton pedig a Földközi-tenger déli partvidékén egészen az Atlanti-óceánig. Ez az a törzs, akik megfordultak az Ibériai-félszigeten a nyugati gót király, Roderik legyőzésével⁷ és 732-ben Martell Károly visszavert Poitiersnél, megakadályozva Európába nyomulásukat.⁸ Az Omajjádok idején az arab lett, az államigazgatás nyelve, elrendelték, hogy fordítsák le arabra a legfontosabb iratokat.⁹

Abbaszidák (750–1258) 740 körül jelentek meg, akik azon az elven voltak, hogy csak a Próféta tulajdonságaival megáldott vezető vethet véget a kialakult, vallási, politikai és gazdasági nézeteltéréseknek. Ebből kifolyólag 750-ben Mohamed próféta nagybátyjának, Abbásznak a családja magához ragadta a hatalmat. A Próféta örökének jogcíme őket illette meg és nemcsak egyszerű kalifák voltak, hanem a hívők imámja, vagyis vallás vezetők is. Kiemelkedően jeleskedtek a jog kidolgozásában. Uralkodásuk alatt önállósult, terebélyesedett ki és szilárdult meg – az általam bemutatott

¹ Joghallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

² BÓKA JÁNOS–BADÓ ATTILA: *Vallási jogrendszerek. Az iszlám jog és a modern világ.* In: Badó Attila (szerk): *A jogrendszerek világa. Jogi alapismeretek.* Szeged, 2020. 269.p.

³ FERENCI D. EBUBEKIR: *Bevezetés az iszlám gondolkodás világában. 2. Hitünk gyökerei, legfontosabb összetevői.* 2004. 2 p.

⁴ EBUBEKIR 2004, 2.

⁵ SALAMON ANDRÁS–ABDUL FATTAH MUNIF: *Allah törvénye. Az iszlám jog különös világa.* Budapest, 2003. 13. p.

⁶ SALAMON–MUNIF 2003, 16.

⁷ Uo. 17.

⁸ RUSZOLY JÓZSEF: *Európai jog-és alkotmánytörténelem.* Szeged 2018, 218. A történészek véleménye szerint (Dr. Töll László), a mai napig egy igen fontos mérföldkőnek számít Európa történelmében.

⁹ SALAMON–MUNIF 2003, 17.

téma szempontjából - a muszlimok életét teljesen meghatározó isteni eredetű törvények összessége. Ezek az isteni eredetű törvények teljes mértékben meghatározták a muszlimok magánéletét, mindennapjait és hitüket is.¹⁰

A mamelukok, eredetileg a Fekete-tenger környékétől Egyiptomba behurcolt, félbarbár rabszolgák voltak. A mamelukok hadszervezetére, egy igen jól megszervezett, fegyellemmel rendelkező sereg állt rendelkezésre. Ez a törzs, háromszáz éven át uralkodtak, de a pénzügyi gondok és az európai gazdasági fellendülés, amellyel nem tudtak lépést tartani összeroppantotta a hatalmukat.¹¹

Az egyetemes történelem és magyar vonatkozásban, a legismertebb nép, akik az iszlám hitet és az erre épülő jogot gyakorolták, azok az oszmán-törökök. A rúmi szeldzsuk birodalom felbomlása után, a kis részekre esett anatóliai térségben, Oszmán az általa toborzott katonáival a Bizánci Birodalom szomszédságába telepedett le. Oszmán (1299–1326) volt, az Oszmán Birodalom megalapítója (1299–1923), akik több évszázadon keresztül rettegésben tartották Európát. 1299-től kezdve folyamatos hódítás jellemezte őket, mivel az általuk alapított hatalmas, fegyelmezett, stabil sereget, így tudták folyamatosan fenntartani, mozgatni. Elfoglalták, a Balkán területek nagy részét (14-15. század során fokozatosan), Konstantinápolyt (1453) és ennek okául a Bizánci Birodalom teljesen megszűnt létezni. Magyarország 1521-ig sikeresen védte határait, majd 1526-ban következett be a legnagyobb törés, a nemzet történetében, a mohácsi vész (*1. kép*), amelynek hatásai több évszázados ok-okozatot vont maga után. Bécsnél 1529-ben vereséget szenvedtek és a többszöri sikertelen bevétel után a hódítás Közép-Kelet felé összpontosult. A hódítás számukra egyfajta szentháború volt (dzsihád) a más hitűekkel szemben, valamint fő céljuk volt az általuk gyakorolt hitük terjesztése, természetesen normális keretek között, mivel a vazallus államaikban élő keresztény, ortodox és zsidó vallásokat elfogadták és tiszteletben tartották. Az Oszmán Birodalomban, a vallás és a jog szoros egységet alkotott, ennek következménye volt, hogy a jogi szabályozások a vallás előírásai közé keveredtek, isteni utasításokká és megváltoztathatatlan dogmákká keveredtek. Ezek alapján érzékelhetjük, hogy a gyakorlathoz való igazodás jóformán elmaradt. Meghatározták az államvezetés hierarchiáját, szabályozták a központi és a felső tartományi igazgatást, a gazdasági életet, kiegészítették a magánjogot és a büntetőjogot.¹²

A felsorolt népek, dinasztiaikon kívül további iszlám hitű népcsoportok is megfordultak a történelem színpadán. A bemutatott népek azok, akik a mai világunkra, kultúránkra – lásd Balkán népek, Magyarország –vagy akár területi elhelyezkedés, annak formálása szempontjából igen nagy mérföldkői voltak. Nagy hiátus lenne a részemről, a perzsa nép említésen kívül hagyása, akik fejlett tudományukkal és az utókor számára fennmaradt feljegyzéseikkel tettek hozzá az egyetemes történelemhez, ilyen a honfoglalás előtti beszámoló¹³ magyar őseinkről.

Az iszlám jog megismerésének egyik legfontosabb alapját és kiindulópontját, az iszlám vallás szentkönyve, a Korán adja meg.¹⁴ Természetesen a Korán önmagát nem tekinti törvénykönyvnek, pusztán vezérfonálnak tekinthető. Ebben a szent könyvben kb. 350 jogi tartalmú vers található, amelyek arab nyelven íródtak és egyetlen idegen szót sem tartalmaz, ergo a jog szaknyelve, az arab. A Korán, hosszú idő alatt nyerte el a mai formáját, Mohamed haláláig nem

¹⁰ Az Omajjádok és az Abbaszidák birodalmában ismeretlen volt az etnikai megkülönböztetés, a vallási türelmetlenség. Virágzott a tudomány, az irodalom, a művészet. Az arabok a hódítások során felfigyeltek az óslakosság kulturális, tudományos eredményeire, ezeket beépítették szellemi életükbe, természetesen ha nem ellenkezett az iszlám előírásaival. Kidolgozták a tízes számrendszert, amelyet az arab számokkal együtt juttatták Európába. (SALAMON–MUNIF 2003, 17–35)

¹¹ SALAMON–MUNIF 2003, 20.

¹² HEGYI KLÁRA–ZIMÁNYI VERA: *Az Oszmán Birodalom Európában*. Budapest 1986, 9–77.

¹³ LÁSZLÓ GYULA: *Múltunkról utódainknak*. I-II. Budapest, 1999 154.

¹⁴ A Koránt mai napig a nők, fejüket fedő kendőben olvashatják.

tekintette kész könyvnek. A Korán az iszlám jog elsődleges forrása, vagyis az összes jogforrás erre a könyvre épül.¹⁵ Az iszlám jog közel 1500 éves jogforrásra épül.

3. Családjog

Az iszlám következőképpen fogalmazza meg a család fogalmát: „*olyan szociális csoport, amelynek tagjai vér szerint vagy házasság révén összetartoznak.*” Egy muszlim ember számára a családközpontúság a jellemző. Az iszlám közösség és társadalom alapja a család, amely a *sariában* lefektetett módon köteles gyakorolni, teljesíteni jogait és kötelezettségeit. A fiatalok kötelesek segíteni és engedelmeskedni a szülőknek, nagyszülőknek és rokonaiknak, visszafelé kötelesek a fiatalokat eltartani és támogatni. Az iszlám számára mai napig, a család alapítása, vallási kötelezettség és az ezzel járó feladatok teljes körű betartása, elsődlegessége elmaradhatatlan.¹⁶

3.1. Házassági jog

A házasság *nikāh* a muszlimok felfogásában, egy egyszerű, természetes jogintézmény, mivel a hívek számára morális kötelesség. Az iszlám felfogása szerint erkölcsi kötelezettség, hogy az a férfi, aki házasságra érett, és elegendő vagyonnal rendelkezik, az új családja eltartásához, az házasodjon meg minél hamarabb. Legcélszerűbbnek elsősorban a szűz lányokkal való házasságot tartják, de természetesen nem tilos, az érintett nőkkel való házasság sem. A jövődöbéli kiválasztásánál a legfontosabb szempont a vallásosság.¹⁷

Aly Mazahéri, középkori iszlám utazó „*A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig*” című munkájában olvashatjuk, hogy a lánykérés, az eljegyzés, a menyegzői lakoma vidékenként teljesen különbözött egymástól. Az alapséma, a következőképpen folyt, a fiatalember a kiszemeltjéhez elküldte édesapját, a lány apjához, hogy az előzetes megállapodás megtörténjen. E folyamat során a kérő ígéretet tett egy meghatározott összegről, jegyajándék¹⁸ címszó alatt. Természetesen ennek a pénzösszegnek több összetevője is volt, az ara társadalmi helyzete és ez koronként is változott. A megkérés és a válaszadás között mindig volt egy kis idő, ennek fő oka az volt, hogy az apa nem ismerte a kérőt, akkor a szükséges információt begyűjtötte és természetesen a lánya válaszát is várta. A szülők a két fiatal horoszkópját összevetették, és ha ez alapján összeil- lenek, elkezdték szervezni az esküvőt. A szertartás napján, a *kádi* két hiteles tanúval érkezett, az ara szüleinek házába és megírta a felek közötti házassági szerződést, amely a tárgyalt összeget, vagyoni jogokat és kötelezettségeket tartalmazta. Az általunk, európaiaknak ismert katolikus vagy más egyházi esküvőkkel ellentétben a muszlimoknál a házasodó felek nem voltak jelen a ceremónián, – egy szobában várakoztak külön-külön – hanem azok 2 tanúja, akik az ő nevükben mondták ki, hogy szabad akaratukból házasodnak. A kérdést mindig egymás után háromszor tették fel, majd aláírták a szerződést és a Korán egyik *szúráját* felolvasták és a házasság megkötött.¹⁹ Az általam bemutatott házassági folyamat a mai napig bevett szokás között jelen van, természetesen kisebb nagyobb változtatásokkal. A házasságkötés, akkor tekinthető a modern korban is legitimnek, ha a menyasszony és a vőlegény is egybehangzóan egyértelműen kinyilvánította házasságkötési akaratát, a menyasszonyt képviselő gyám *valí* jelen van, jelen vannak a tanúk (két felnőtt muszlim férfi),

¹⁵ BÓKA–BADÓ 2020, 271–272.

¹⁶ SALAMON–MUNIF 2003, 133.

¹⁷ JANY JÁNOS: *Klasszikus iszlám jog. Egy jogi kultúra természetrajza*. Budapest, 2006, 306.p.

¹⁸ A jegyajándék, a menyasszony külön vagyonát képezte, a házasság után is őt illette, amelyet a válás után a férj köteles kifizetni. (SALAMON–MUNIF 2003, 135.)

¹⁹ ALY MAZAHÉRI: *A muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig*. Budapest 1989, 61–63.p.

és ha a házasulandó felek mentesek minden házassági akadálytól és legfontosabb mindkét házasodandó fél iszlám hitűnek kellett lennie. Ha az egyik fél más hitet vall, akkor a házasság semmis.²⁰ Az iszlám, csak az ilyen módon történő ceremóniát és házasságot fogadja el, ismeretlen az együttélés, úgymond élettársi kapcsolat, próbaházasság és a házasságon kívül létesített szexuális kapcsolat tilos.²¹

3.2. A felek jogai a házasság során

A feleség jogai a férj kötelezettségei és fordítva, viszont a férj és a feleség jogállás különböző, mivel a férfiak egy fokkal fellettek állnak.²² Házasság során, az alábbi joghatásokat váltja ki: 1. a felek között a szexuális kapcsolat jogszerűvé válik, a születendő gyermekek pedig a felek legitim leszármazóinak minősülnek; 2. a feleség jogosulttá válik a *mahra*²³ és az eltartásra; 3. a férj férji hatalma megnyílik felesége felett; 4. a felek közti öröklési képesség megnyílik; 5. a házassági akadályok szabályai érvénybe lépnek a többi rokon irányába; 6. a feleség számára válása vagy özvegyülése esetén az *cidda* szabályai kötelezőek; 7. a felek között házasság esetére meghatározott feltételek és azokhoz kötött megállapodások hatályba lépnek és kikényszeríthetőkké válnak; 8. A felek vagyoni viszonyai a vagyonekülönítés elve alapján továbbra is függetlenek, nem szereznek tulajdon vagy más jogot egymás tulajdonán; 9. a feleség továbbra is házassága előtti *madhhabjához* tartozik, személyi állapota ebben a tekintetben nem változik.²⁴

A szexuális jogok elsősorban, de nem kizárólagosan a férfi oldaláról kerültek megfogalmazásra. A feleség köteles szexuális kapcsolatot létesíteni férjével, amikor ő erre kéri, illetőleg otthon tartózkodnak. Ha a nő kitér a kérés elől, akkor a férj legfeljebb három napig köteles várakozni.²⁵

A nők oldaláról az egyenlő bánásmód elvét és jogát fogalmazták meg. A feleségek számát, a Korán négyre maximalizálta, tilos volt ezt a számot meghaladni. Ha valaki már rendelkezik ezzel a számmal, és újra házasodna, akkor az egyik feleségtől el kell válni.²⁶ Az első számú feleség volt mindig is a fő feleség, akit a többi háromnak tisztelnie kell. Megkülönböztetés a feleségek között nem lehet, és mindenkivel ugyanolyan arányban kell bánni vagy akár ajándékokkal ellátni, pl. ha a férj az egyik feleségének vesz egy arany karkötőt akkor a másik háromnak is venni kell, ha éppen nem karkötőt, akkor árérték arányban megegyező tárgyat. Mindegyik feleséggel ugyanannyi éjszakát kell tölteni, kivételt képzett az ifjú házasoknál, új feleségnél. Nem számít be abba az időbe, melyet egyébként a feleségek között egyenlő arányba kell tölteni. A poligámia intézményének kialakulása, a 625-ben lezajlott *Uhud*-i csatára vezethető vissza, amikor a szárnyait bontogató kis muszlim közösség férfi tagjainak száma megcsappant, utánuk nagy számmal maradtak özvegyek és árvák. A közösség fennmaradását és gyarapodását a többnejűség oldotta meg.²⁷

A házasok közötti szerződés csak arról szól, hogy férje szexuálisan élvezheti feleségét, többről nem, vagyis főzni, mosni és egyéb házimunkát nem köteles végezni. A *hanafita* iskola a

²⁰ SALAMON–MUNIF 2003, 135.

²¹ Uo. 133.

²² Uo. 139.

²³ A *mahr*, a házassági szerződés egyik legfontosabb eleme, és egyben annak érvényességi feltétele, amely a felek házasságtartalma alatti jogait és kötelezettségeit is lényegesen befolyásolta. (JANY 2006, 319.) A házassági szerződésben meghatározott apanázs, jegyajándék, amit a nőt illet meg.

²⁴ FYZEF 2002, 116–117.; JANY 2006, 318.

²⁵ JANY 2006, 310.

²⁶ Uo.

²⁷ FODOR ISTVÁN: *Nők az iszlám világban*. 2017. 2–3. <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/nok-az-izlam-vilagban>.

házimunkát a nők vallási kötelességének tartja, melynek elmulasztása esetén bűnt követ el, de a bírósági úton nem lehet rá kötelezni őket.²⁸

A jegyajándék mellett, a nő másik fontos vagyoni joga az *eltartáshoz való jog*. Az eltartáshoz való jog keletkezését illetően két vélemény alakult ki. Az egyik megközelítés szerint az eltartás a férfi által a felesége felett gyakorolt szexuális jogok ellentételezése, a másik nézet szerint az eltartás a nő akadályoztatása miatt terheli a férjet. Ennek körébe tartozott az étkezés, a ruházat és az otthon biztosítása. Pontos költségének meghatározása nem a jog feladata, mivel az adott házaspár társadalmi helyzetétől, gazdasági helyzetétől függőt, amely az idő elteltével változhatott. Téli hidegben a megfelelő mennyiségű fűtőolajról, a férjnek kell gondoskodnia, a lakásról, ingóságokról, ágyneműkről szintén, viszont a feleségének orvosi kezelését nem kötelessége fedezni, természetesen az utódlással és a gyermekekkel kapcsolatos kiadások kivételt képeznek.²⁹ Az adott fél kötelességei körébe még igen sok felsorolandó, az általam felsoroltak a főbb vonalakat jelölik. Az eltartási kötelesség a házasság fennállása alatt volt, válás esetén arra az időre terheli a férjet, ameddig az *idda* idejét tölti. Az özvegyet nem illeti meg az eltartás, ám a *sáfi^cciták* úgy vélik, hogy a várandós özvegy kivétel erre.³⁰

Ezzel ellentétben a nő legfőbb kötelezettsége, a hűség, a megbízhatóság és a becsületesség. Viselkedjen az iszlám előírásai szerint, gondoskodnia kell a családi békéről, a gyerekek neveléséről.³¹ Az egyik, a már említett szexuális jogok, úgy mond nyitottság és nem ellentmondás a nő részéről. A nőnek tisztán kell tartania magát, vonzónak lennie a férjének.

Témám során tárgyaltam, azt a tényt, hogy bizonyos helyzetekben, a férfi és a nő jogilag partneri viszonyban vannak, viszont az előbb felsorolt kötelezettségek a férfiak részéről nem kevés energiát és anyagi kiadást, ergo megteremtést von maga után, hogy ezáltal a házasság hierarchiájának szempontjából a férfi fentebb emelkedik.

A házas nő, a férj engedélye nélkül nem hagyhatja el otthonát és nem engedhet be senkit oda. Ha a nő engedélyt kapott az otthon elhagyására, akkor ezt nem hajthatta végre egyedül, csak férje vagy egy másik férfi családtag kíséretében. Ennek megszegése engedetlenséget jelent a nő részéről, amit először a férfi szóban jelez, amennyiben a figyelmeztetés nem bizonyosul elégségesnek, akkor megvonhatja tőle a szexuális kapcsolatot. Ha a feleség ennek hatására sem változtat stílusán, akkor a férj meg is ütheti őt fenyegető célzattal, ez azonban nem okozhat komolyabb sérülést.³² Testi erőszak nem hajtható végre alaptalanul, mivel súlyos büntetést is vonhat maga után.

3.3. A gyermek kérdésköre

Az érvényes házasság, a másik fontos joghatása a többi mellett, hogy a házasság fennállása alatt született gyermekek az apa törvényes leszármazottjainak számítottak. Az apaság megállapítása a próféta szerint: „*a gyermek a hitvesi ágyhoz tartozik*”.³³ Az asszony férje a gyermek apjának minősül, ha 1. a gyermek házasságkötést követő 6 hónapon túl született.; 2. ha azon négy esztendőn belül született, mely időtartam alatt a házasfelek találkozhattak és szexuális kapcsolatokat létesíthettek, még akkor is, ha abban az esetben is, ha egymástól külön éltek ebben az idő intervallumban, és a férj nem tudja pontosan, hogy érintkezett-e feleségével; 3. a férj legalább kilenc és fél éves. Amennyiben a férj teljesen biztos abban, hogy a gyermek nem lehet az ő utóda, akkor a bíróságon

²⁸ AL-MISRI 1994,948–949; JANY 2006, 319.

²⁹ JANY 2006, 324.

³⁰ Uo. 326.

³¹ SALAMON–MUNIF 2003, 140.

³² JANY 2006, 326.

³³ Uo.

hivatalos formában tagadni kell az apaságot. Ezzel a kinyilatkozással, a házasságtörés tényét is kinyilvánítja.³⁴

A kiskorú gyermek az édesanyja felügyelete alatt áll. Vita bontakozott ki, akörül, hogy amennyiben az anya nem képes ellátni anyai kötelezettségeit, mi a pontos eljárás. A *sáfi'iták* szerint ilyen esetben az anyai nagyanya, majd az apa, apai nagymama, majd a testvérek következnek, egészen egy huszonnégy fős listából álló kombinációig lebontva. A többi iskola szerint, az anya csak akkor veszíti el jogát a gyermeke felett, ha új házasságot köt, mivel ilyen esetben az apánál maradnak.³⁵ Megjegyezném, hogy az iszlám jognál elméletben és gyakorlatban is a válás után, a gyermek/gyermek az apához kerülnek. Kivételként szeretném kiemelni, hogy Törökországban, nem ez a jellemző, annak ellenére, hogy iszlám hitűek.³⁶ Ha a házasság felek úgy döntenek, hogy nem akarják a továbbiakban együtt élni az életüket, ekkor a bíróság dönti el, hogy kihez kerül a gyermek, ilyenkor nagy százalékban az anyához kerül. Ennek ellenkezője kivételes és indokolt esetekben jár el. Annak ellenére, hogy az emberek iszlám hitűek, jogilag teljes eltérést mutat az előbb bemutatottakkal szemben, amelynek okaira és hátterére nem térnek ki, mivel egy másik témát ölelne körül.

4. A házasság megszűnésének esetei

A házasság megszűnésének alapvető három módja létezik: 1. bármely fél halála által; 2. válás kimondása a felek által; 3. a válás kimondása a bíróság által.³⁷

4.1. A házasság megszűnése haláleset következtében

Bármelyik fél halála a házasság megszűnését eredményezi. A feleség halála esetén a férj azonnal újra házasodhat. A férj halála esetén azonban az özvegy köteles a várakozási időt letölteni, mielőtt újra házasodna, ami arra szolgált, hogy kiderüljön az özvegy áldott állapota. A férj halála esetén, ez a várakozási idő négy hónap és tíz nap. Kivételes esetben, ha az özvegy gyermeket vár, ez az időtartam a gyermek megszületésének idejéig meghosszabbodik ez az időtartam.³⁸

4.2. A házasság megszűnése válás útján

A válás alapesete, amikor a férj megtagadja feleségét³⁹ és az ő részéről formalitásoktól mentes, egyszerű eljárás.⁴⁰ Ez a folyamat visszavonható és végleges is lehet. Visszavonható, ha kijelentése az előírások szerint történik, minden más esetben végleges. A visszavonható megtagadás nem szakítja meg azonnal a házassági életközösséget, és a nő várakozási ideje alatt feloldható, a végleges megtagadás esetén viszont nyomban megszűnteti, ezért, ha a korábbi házastársak újból vissza akarnak térni egymáshoz, akkor új házasságot kell kötniük. Miután a férj háromszor (három helyen és időben) megtagadta a feleségét, a volt házastársak csak akkor házasodhatnak össze megint, ha az elvált feleség férjhez ment máshoz, az új házasságot elhálták, és a nő elvált az új férjétől. A feleség

³⁴JANY 2006, 326–327.

³⁵Uo.

³⁶A ZGB (*Zivilgesetzbuch*), a svájci Polgári törvénykönyv, a török kodifikációra nagy hatással volt, olyannyira, hogy az 1926-ban megjelent Török Magánjogi Kódex, ennek a másolata, amit mai napig kisebb-nagyobb változtatásokkal használnak. (BARTHA–MEZEI–PAKSI 2020, 54.)

³⁷JANY 2006, 331.

³⁸Uo.

³⁹SALAMON–MUNIF 2003, 143.

⁴⁰JANY 2003, 331.

háromszori megtagadása a válás általános formája.⁴¹ A nők szabad válási joga nyilvánvalóan összefüggésben áll vagyoni jogképességükkel, melynek segítségével szabadabban dönthettek személyes sorsukról, hiszen anyagi függésük nem volt jelentős akadály.⁴²

Gyakorlatban, csak a férj élhet a válás kezdeményezésével, a nő nem rendelkezik ilyen kiváltsággal,⁴³ természetesen erre vannak kivételes esetek, lásd 6.fejezet. A nő által kezdeményezett válást, a férj szabad elhatározásából delegálhatja ezt a jogot. A válási jog gyakorlásának átengedését általában a házassági szerződésben garantálják a felek. Ez a jog, nem abszolút és feltétlen, hanem a házassági szerződésben vállaltak be nem tartása, illetőleg más feltételek bekövetkezése esetén válik gyakorolhatóvá. A legtöbb esetben a férj által kötött újabb, az első feleség által jóvá nem hagyott házasság megkötése esetén, az asszony élhet a válással.⁴⁴

4.3. A válás kimondása konszenzus útján

Amikor a válás kimondását a nő kezdeményezi, férje pedig meghatározott feltételek bekövetkezése esetén eleget tesz e kérésnek. A válásnak e formáját éppúgy konszenzusos válásnak tartják, mint amikor a felek együttesen és közösen jutnak el a válás gondolatára. A nő megválthatja magát a házassági kötelékből és megfelelő anyagi ellenszolgáltatás fejében visszaszerezheti szabadságát, vagyis a nő mindent visszafizet a férfinak, amit ő eddig rá költött. A *khul'* (kiváltás) megnevezése is, ezt a válási formát tükrözi.⁴⁵

A *mubā'ara 'a* a nő által a férj felé irányuló követelésről való lemondást jelentette, manapság teljesen más jelentést tükröz, a felek kölcsönös akaratával történő lemondást értik.⁴⁶ Ilyenkor felmerül egy laikus számára, hogy pontosan mi alapján állapították meg ezt az adott pénzüsszeget. Egyesek, a *mahr* összegében tartották jogszerűnek a kiváltás nagyságának meghatározását, mások szerint ennél magasabb jogszerű lehet, ha a válás nő magatartására vezethető vissza.⁴⁷

4.4. A házasság megszűnése bírósági határozattal

A bíróság jogának korlátozása a válás során, szűk keretek között mozog, mivel a Korán és az iszlám jog szerint, a házasság megszakításának jogát a férjet illeti meg⁴⁸ és ennek a jogintézménynek az eljárása, általában a nő által indított kérelemből indul el.⁴⁹ Abū Ḥanīfa úgy vélekedik erről, hogy a bíróság joga a házasság megszüntetése terén, akkor érvényesül és kerül középpontba, ha a férj valamilyen defektusban szenved – például elmebeteg, impotens –, amelyet be is kellett bizonyítani. A másik három szunnita iskola a bíróság hatáskörét kiterjesztette olyan részekre is, amely Abū Ḥanīfa szerint nincsen mód. E téren a *mālikita* iskola, a nők jogait széles körben biztosította.⁵⁰

A házassági szerződés érvénytelenítése a bíróság útján a Korán 4:35 verséből, valamint néhány prófétai hagyomány szövegéből következik, legalábbis azok számára, akik ezeket elfogadják. Az előbb említett Korán verse, leginkább a felek által felkért *arbitrátor*ról szól. Vita esetén,

⁴¹ SALAMON–MUNIF 2003, 143,

⁴² DOSTAL 1997, 50–51, JANY 2006, 331.

⁴³ JANY 2006, 336.

⁴⁴ JANY 2006, 337.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ IBN RUSHD 1996, vol.II, 79; FYZEE 2002, 163–164; JANY 2006, 337.

⁴⁷ JANY 2006, 338.

⁴⁸ Uo.

⁴⁹ BAKHTIAR 1996, 539; JANY 2006, 338.

⁵⁰ JANY 2006, 338.

ha a két fél nem tud megegyezni az elválás formális részeiről, mind a férj és mind a feleség, családja jogosult egy döntőbíróat delegálni, akik egymás között kompromisszumot követve rendezik a konfliktust. Az *arbitrátorok* jogát a házasság fenntartása és megszüntetése tárgyában szintén vita övezte, mivel Abū Ḥanīfa és Shāfi‘ī szerint a válás jog kizárólag a férjet illeti meg és ezt, beleegyezés nélkül más gyakorolhatja,⁵¹ itt természetesen a feleséget értették.

A bíróság jogát elismerők által a leggyakoribbnak tekintett okok, a következők: 1. az eltartási kötelezettség elmulasztása; 2. a férj hosszú ideig távolléte, mely abban az esetben is, ha az elutazásakor nem megfelelő mennyiségű anyagi javakat hagy hátra, amelyből a feleség a kiadásokat fedezze. A válás okául említett távollétnek is megvolt a limitje, a *hanbaliták* hat hónap, a *málikiták* szerint 3 esztendő; 3. a férj bebörtönzése.⁵²

A házasság bíróság általi felbontásának sajátos esete a *li‘ān*. A házasságtörés *zinā* bűnét az iszlám etika és a jog is súlyosan elítéli és bünteti, de ehhez bizonyításához négy tanú szükséges, és magának a nemi aktust is látniuk kell, ergo nem elég egy rágalom és feltételezés. Ennek a négy tanúnak, a vallomása minden részletre kitérően egyeznie kell. Ha a férj nem tud elegendő tanút felmutatni és ezeknek a tanúknak a vallomása az előírtak alapján nem egyezik, akkor semmis a férj által indított vád,⁵³ sőt, ha a férj az egész miatt igen látható módon bántalmazta feleségét, akkor még őt vonhatják felelősségre. Az iszlámjog által megszabott bizonyítási módok igen nehézkesek, szinte lehetetlenek, de ha a férj mégis házasságtöréssel vádolja a feleségét, de bizonyítani nem megfelelő módon tudja, esküt kell tennie. Ezt követi felesége ártatlanságáról szóló esküje. Az esküt mindkét félnek négy alkalommal köteles megtenni, mintegy helyettesítve a megkövetelt négy tanú vallomását, majd az ötödik esküvel az Isten bosszúját kéri arra az estre, ha nem mondott igazat. Ezek után a bíróság megállapítja a házasság megszűnését, annak ellenére is, hogy tisztában vannak azzal a ténnyel, hogy az egyik fél nem mondott igazat és hamisan esküdött. Ha a férje nem teszi le az esküdt, felesége ártatlanságáról, vagyis kiáll amellett, hogy a felesége házasságtörő, de ezt nem tudja bizonyítani megfelelően, akkor az előírt *ḥadd* büntetést kell elszenvednie, amely a Korán 24:4 verse szerint 80 korbácsütés. Amennyiben az asszony tagadja meg, az esküt, akkor korbácsütéssel, illetve megkövezéssel kell lesújtani.⁵⁴ Ha mégis valamilyen úton módon, a nő házasságtörése bebizonyítható, akkor az ezzel járó büntetés igen széleskörű, a bíróság azonnal kimondja a házasság végét, a házassági szerződésben foglalt *mahrtól* elesik és nyilvánosan megkorbácsolják és megkövezik.

5. A női jogok, az iszlámban.

Az európai ember és más hitet, felfogást gyakorló nemzetek ezen kérdés körben, igen szűk látókörral rendelkeznek. Az iszlámot a legtöbb laikus ember, a sötétközépkorba helyezi, vagyis a nő semmilyen jogokkal nem rendelkezik, és a férj úgy bánik vele, mint rabszolgájával vagy ha bármilyen hibát elkövet, házasságtörést követ el, akkor csupán a feltételezés elég és az ezzel járó büntetést végre lehet hajtani. A fentebb felsoroltak alapján ezek a feltételezések nem helytállóak. A nőknek a Korán által meghatározott „szigorú” reguláknak helyt kell állni és be kell tartani, amelyekbe az adott fejezetbe egy kisebb betekintést nyújtok.

⁵¹ IBN RUSHD 1996, vol.II, 119; JANY 2006, 338.

⁵² BAKHTIAR 1996, 539–540; JANY 2006, 339.

⁵³ JANY 2006, 339.

⁵⁴ Uo.

A nőnek kevesebb joga és kötelezettsége van, mint a férfinak, viszont a tulajdon-és a kötelmi jog területén a férfival egyenlők.⁵⁵

A Korán szerint, fizikailag a nő, az első havi vérzésétől számít érettnak, amelytől kezdve a mindenki által ismert fátylat viselnie kell. Innentől kezdve idegen férfi számára a nő egész teste szent és sérthetetlen, a nőnek kötelező elfedni testét és le fátyolozni a fejét, egyetlen hajszál kilógása nélkül. Ruhája sűrű szövésű kelméből készüljön, melynek szabás bő legyen, ne hasonlítson a férfiak viseletéhez, takarja el arcát, kéz-és lábfejét (*2.kép*), kivétel az imádkozás.⁵⁶ Az imént említett ruházat, az csak egy fedőtextília, mivel alatta úgy öltözik, ahogy szeretne, a nőnek a férjének mindig tetszelegnie kell. A minden testrész elfedésének logikája, megvédeni a nőt, mind a férfit a párnaság bűnének következményeitől. Egyedül nem utazhat, csak olyan kísérelével, akivel a *saría* szerint nem köthetnek házasságot vagy házasságtörést.⁵⁷

A nő hangja nem számít tabunak, csak ha ellágyul, csábítóvá válik, és ha ezt túlzásba is viszi. Általában, mint a férfiaknak tilos az éneklés, természetesen az ünnepek és örömteli pillanatok kivételes esetek.⁵⁸ A Koránból történő éneklés megengedett.

Az iszlám vallás egyik fő feltétele, az adott időben meghatározott napi ötszöri imádkozás, ami a két nem egymástól külön-külön helyiségben végeznek. Ha a nőnek havi vérzése van, akkor ezen a szent aktuson nem vehet részt, mivel az iszlám hit szerint a gyengébbik nem, ezen időszakában tisztátlan és az imádkozást, csak tisztán lehet végezni, innen is ered a nagy fürdő kultúra.

A feleség adakozhat a férje vagyonából, annak engedélye nélkül is, de csak abban az esetben, ha a párja biztos beleegyezik. *Zakátot* is fizethet a férje helyett. Ha a férje fősvény, és nem adja oda a járandóságát, akkor megkérdezés nélkül elveheti azt.⁵⁹

Várandós és szoptató asszony, a *ramadán* szigorú előírásai alól felmentést élvez, vagyis étkezhet nap közben is. Később ezeket a kiesett napokat pótolnia kell, vagy megváltást kell adnia. Férje jelenlétében, az engedélye nélkül nem tarthat önkéntes böjtöt.⁶⁰

Muszlim nőnek nem muszlim férfival tilos házasságot kötnie,⁶¹ ez ellenkező nemnél is ez a jellemző. A nő engedelmisséggel tartozik mindazért a biztonsáért, amit a férfi nyújt neki. Ez az engedelmisség a *saría* szerint érvénytelen a nem muszlimmal szemben, hiszen muszlim nőnek az érzelmi-, fizikai-és anyagi kényelmet, biztonságot, csak igazhitű muszlim férfi adhatja meg.⁶²

6. A szultánák helyzete, az Oszmán Birodalomban

Szultána lehet, az oszmán török szultán lánya vagy a szultán ágyasa, aki fiút szült neki. Az ágyasok legtöbbször rabszolgákból lesznek, viszont, ha gyermeket szültek az uralkodónak, az új megnevezés mellett igen sok kiváltságban részesültek és ha az adott férfi szívét is elnyerték, akkor szabad nőkké is válhattak és ritkább esetben egymással házasságot kötöttek. Ebből kifolyólag igen nagy harc volt ezen kegyekért, de ennek körülményeibe és női harcokba nem mélyülnék bele. Az Oszmán-dinasztiába jobb volt lánynak születni, mint fiúnak (hercegnek), ennek fő oka, hogy amelyik fiú került a trónra akkor a testvéreit megölette. Ez nem egy kedvtelés volt, hanem I. Szelim (1512–

⁵⁵ SALAMON–MUNIF 2003, 58.

⁵⁶ Uo. 148.

⁵⁷ Uo. 148.

⁵⁸ Uo. 148.

⁵⁹ Uo. 149.

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo.

⁶² Uo.

1520), igen véres kezű szultán egyik törvénye.⁶³ Az említett dinasztába született nők, bábuként szerepeltek, azon a bizonyos sakktáblán, mivel általában olyan emberhez adták hozzá őket, aki biztosította a *valide* vagy éppen a *padisah* érdekeit.⁶⁴ Mint minden érdekházasságnál, az érzelem egy kismagja sem volt jelen. A szultának férjei általában befolyásos, államférfiak, nagyvezírek voltak, de több százalékánál jellemző volt egy negatív jelenség, nagyvezírként a rabszolga titulus, ami mindig ott volt. Ebből kifolyólag az a következtetés vonható le, hogy a nő hatalma magasabb volt, mivel szabadnak számított, és egy hatalmas birodalom építő dinasztia tagjai voltak erre a legismertebb példa Ibrahim nagyvezír, aki a hataloméhsége miatt a selyemzsinórt a nyaka körül találta. A szultának abban az időben más muszlim nőkhöz képest megszakíthatták a házasságot, de ahhoz a szultán beleegyezése is kellett. Ha ez megtörtént, akkor a férj számon lett kérve és elvesztette a hatalmas pozícióját, amit a házassággal szerzett meg magának. Válás esetén a gyermekek az anyukkal maradtak.

7. Összegzés

Az iszlám jog alapjai, a Koránhoz köthetőek, a házas felek és a nők mindennapi életüket ez alapján élik. Munkám alapján azt a következtetést vontam le, hogy a nők helyzete jogilag a be rögzült toposzok alapján, kielégítő. Mind közül kiemelném azt, hogy ha a nőt megvádolják házasságtöréssel, vagy más törvénybe ütköző tettel, akkor azt ugyanolyan módon be kell bizonyítani, mintha férfi követte volna el, aminek a bizonyítása nem egy egyszerű folyamat. A nő kényelmét anyagilag, lelkileg és fizikailag a férjnek biztosítani kell, amely nem bizonyosul egy egyszerű folyamatnak. A nők vezetik a háztartást, a gyermeknevelést. Véleményem szerint, a nő megítélése a társadalomban ezek a körülmények határozták és határozzák meg, természetesen a 21. században ezek a kemény szigornak tekintendő szokások, jogok puhulnak, erre példa hogy néhány távol-keleti országban a nők szerezhetnek jogosítványt. Iránban nem mindig ez a kemény formula volt jelen, mivel a 60-as, 70-es évekből találhatunk olyan képeket, hogy a nők igen lenge ruhában öltözködnek, nem csadór fedte testüket. Ennek legfőbb oka Reza Pahlavi sah amerikai támogatást élvező rendszere, amely 1979-ben az iszlám forradalom során megdőlt és az általunk manapság is ismert, útmutatójuknak tekintő Korán időszakát jelent meg.

⁶³ HEGYI–ZIMÁNYI 1986.

⁶⁴ Erre legjobb példa Hürrem szultána, aki lányát felhasználva hozzá adta a nálánál jóval idősebb pasához, Rüsstemhez, akiből később nagyvezír lett. A felhasználás okául szolgált az, hogy Hürrem egyik stabil bástyája volt, aki védelmezni tudta fiait, mivel nem az ő első szülött fia volt Szulejmán szultán legeslegelső fia, hanem Muszafa. A körülményt rondította, hogy ez a trónörökös más nőtől született. Hürrem sakkjátszmájának egyetlen célja volt fiainak védelme, ami sajnos az egymás iránti gyűlöletük mindent felül írt, és a szultán fiainak, más volt megírva.

Irodalomjegyzék

- ALAMON–FATTAH MUNIF 2003= Salamon András–Abdul Fattah Munif: Allah törvénye. Az iszlám jog különös világa. Budapest 2003.
- BAKHTIAR 1996=Bakhtiar L. Encyclopaedia of Islamic Law. A Compendium of the Major Schools. Chicago, 1996.
- BÓKA–BADÓ 2020= Bóka János–Badó Attila: Vallási jogrendszerek. Az iszlám jog és a modern világ. In: Badó Attila (szerk.) A jogrendszereke világa. Jogi alapismeretek. Szeged, 2020. 268–288.
- DOSTAL 1997=Dostal W.: Die Araber in vorislamischer Zeit. In: Der Islam, Band 74, Heft 1, 1–61.
- EBUBEKIR 2004=Ferenci D. Ebubekir: Bevezetés az iszlám gondolkodás világába. 2. rész: Hitünk gyökerei, legfontosabb összetevői. Új gondolat. II. évf. 3. szám. 2004. dec.
- FODOR 2017=Fodor István: *Nők az iszlám világban*. 2017. 2–3. <https://barankovics.hu/cikk/jatekon-kivul/nok-az-islam-vilagban>. (Letöltés: 2021.03.04. 17:57)
- FYZEE 2002=fyzee, A.A.A.: Outlines of Muhammadan Law. Oxford University Press, Oxford India Paperbacks, fourth edition. Oxford, 2002.
- HEGYI–ZIMÁNYI 1986=Hegyí Klára–Zimányi Vera: Az Oszmán Birodalom Európában. Budapest 1986.
- IBN RUSHD 1996=Ibn Rushd: Bidāyat al-Muġtahid. The Distinguished Jurist's Primer, vol. II. (tr. Nyazee, I.). Center for Muslim Contribution to Civilization. Garnet Publishing Ltd, Reading.
- JANY 2006=Jany János: Klasszikus iszlám jog. Budapest 2006. 306–339.
- LÁSZLÓ 1999=LÁSZLÓ GYULA: *Múltunkról utódainknak*. I-II. Budapest, 1999 154.
- ALAMON–FATTAH MUNIF 2003= Salamon András–Abdul Fattah Munif: Allah törvénye. Az iszlám jog különös világa. Budapest 2003.
- MAZAHÉRI 1989=Aly Mazahéri: a muszlimok mindennapi élete a középkorban a 10-től a 13. századig. Budapest, 1989.
- RUSZOLY 2018=Ruszoly József: Európai-és alkotmánytörténelem. Szeged, 2018.

9. Függelék

1.kép. Mohácsi csata, feltárt tömegsír részlet.

https://mohacs.blog.hu/.../a_mohacsi_tomegsir?fbclid=IwAR3pVdLTr_m5T8SL4Zn6VBuDYcG_p20mqhCri7ZolHr0rdO6Ux8VA7zy0SM,(Letöltés ideje: 2020.november 21. 22:00)

2. kép. Muszlim nő öltözete.

<https://24.hu/kulfold/2012/09/20/nem-vetkozott-rendort-harapott/> (Letöltés ideje: 2020.november 21. 22:01.)